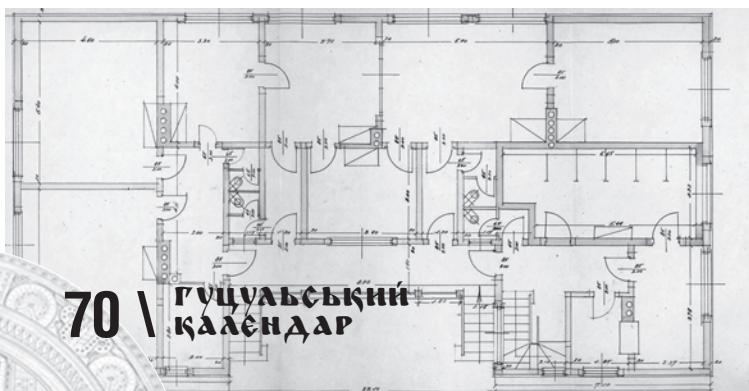

● 1930 рік. Місце побудови лікарні відвідали інженер Ян Кордецький, доктор Вацлав Маєвський і Вацлав Риневич. Видно гуцульських майстрів, а на задньому плані - вже неіснуючу споруду давнього Жаб'я-Слупейки: церква, Дворець Чорногорський («турбаза»), заїзд («корчма») і ресторація Гертнера, будівлі уряду гміни і суду, «надлісництво», дерев'яний міст через Чорний Черемош

● Архітектурний план лікарні в Жаб'ю від інженера Станіслава Трелі: вигляд передньої стіни і план

70 | Гуцульський календар

Жаб'євська

іСТОРІЯ побудови
першої лікарні
у Верховині

■ У 2022 році виповнюється 100-річчя ініціативи тодішньої Ради гміни давнього Жаб'я побудувати у цій місцевості лікарню, результатом якої є існуюча споруда на вул. Жаб'євській, 4. Ця будівля вже понад 35 літ є своєрідним «храмом мистецтва» - спорудою Верховинської дитячої школи мистецтв.

Походження будівлі, на жаль, повністю невідоме, так само, як забутими залишаються імена як ініціаторів її будівництва, так і імена гуцульських майстрів, які збудували її так гарно й надійно. Тож автор цих рядків вирішив подати читачам «Гуцульського календаря» цей цікавий фрагмент історії Гуцульщини, застосовуючи спогади сучасників, забутих ініціаторів будівництва колишньої клініки та її будівничих

Історія побудови лікарні в Жаб'ю розпочалася в останні роки XIX століття і пов'язана з величезним поширенням у тодішній Гуцульщині так званих «неприємних недуг», якими називали венеричні захворювання. У 1899 році цісарсько-королівське Намісництво скерувало до Гуцульщини краївого референта з санітарних справ, радника двору доктора Юзефа Меруновича, який підтверджив катастрофічний стан здоров'я у мешканців Гуцульщини. Тривожні висновки Меруновича, незважаючи на те, що вони ще не були офіційно опублікованими, подав Володимир Шухевич у своїй монографії «Гуцульщина», який заявив, що ці дані «на жаль, вказують що насправді стан справ набагато гірший, ніж можна було б зробити зі статистичних цифр, зібраних з лікарень».

Результатом стало запрошення до Жаб'я лікаря та відкриття в 1902 році амбулаторії, невдовзі по тому й першої лікарні хворих на венеричні недуги. Через запропоновану низьку зарплатню (7 австрійських корон денно) й практичну ізоляцію такого лікаря від «цивілізованого світу» – привезти лікаря до Жаб'я було дуже важко. Однак якимось чином його таки вдалося знайти.

Першою лікарнею в Жаб'ю керував Людвіг Тадеуш Добошинський, другим лікарем був Казімеж Сятецький. Від 1908 року також розпочав у Жаб'ю свою лікарську діяльність і доктор Яків Невестюк, який пізніше усе своє життя пов'язав із Гуцульчиною.

Клініка

Лікарню побудували за кошти Крайового Відділу на ділянці, що належала гміні Жаб'є, її діяльність фінансувалася з краївого бюджету. Перед початком Першої світової війни медзаклад міг одночасно надавати допомогу 50 пацієнтам.

На жаль, під час Першої світової війни будівлю лікарні, як і багато інших споруд у Жаб'ю, спалили відступаючі москалі.

Після закінчення польсько-української війни за Східну Галичину і приєднання її до складу II Речі Посполитої внаслідок воєнного лихоліття і повоєнної розрухи масштаби поширення венеричних та інших інфекційних хвороб на Гуцульщині не лише не зменшилися, а навпаки – почали зростати з новою силою.

Проблема відсутності лікарні в Жаб'ю зростала все більше і більше, і її потрібно було негайно вирішувати. У той час були лікарні в Косові і Коломії, однак, через стан тогочасних доріг, користуватися ними було неможливо мешканцям, розкиданим по горах та гірських селах і віддаленим від цих доріг.

На цю проблему звернув увагу гмінний уряд Жаб'я на початку 1922 року. Голова Іван Дутчак, а також Дмитро Уршеджук і Николай Яновський, виступили з офіційною ініціативою щодо будівництва нової лікарні у Жаб'ю. Тоді ж до Міністерства Публічного здоров'я у Варшаві надіслано заяву про субсидію на цю інвестицію, в якій зазначалося на нагальну необхідність побудови цього закладу, і той факт, що гміна Жаб'є була фінансово знищеною внаслідок світової війни. В обґрунтуванні заяви вказувалося на «венеричні хвороби, які через відсутність медичної допомоги поширюються масово, не зменшується тут і в довгіших гмінах протягом багатьох років також епідемія пля-

мистого тифу, забираючи кожного року численні жертви», а також зазначалося про «значну відстань гміни Жаб'є від найближчих розташованих лікарень, що становить кілька десятків кілометрів поганої гірської дороги». Наприкінці тривожно заявлено, що «місцеве населення буквально приречене на вимирання через відсутність місцевої лікарні, особливо якщо врахувати його бідність».

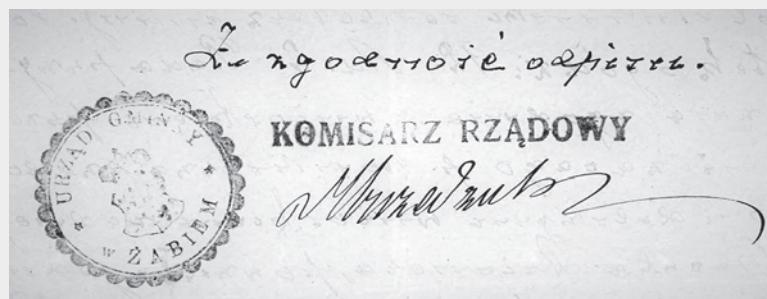
Міністерство Публічного Здоров'я надіслало запит до районного відділу в Косові декларацію готовності частково допомогти коштами на будівництво лікарні. Уряд гміни (тодішня її назва – Рада Прибочна) зобов'язав «внести одноразову дотацію на будівництво шпиталю в розмірі 1 млн польських марок чотирма частинами» (у перші роки незалежності в II Речі Посполитій в обігу була саме польська марка. Довоєнний 1 злотий був еквівалентним приблизно 10 теперішнім). Декларацію підписали урядовий комісар Іван Дутчак і члени Ради – Вільгельм Щерський, Ісаак Гертнер і Мехель Дріммер.

Уже в 1923 році в орендованих будинках у Жаб'ю та Гріняві були відкриті постійні венеричні амбулаторії, якими кожен міг користуватися безкоштовно. Однак, будівництво нової споруди, призначеної виключно для медичних цілей, не розпочалося.

2 березня 1924 року нова Рада гміни у складі урядового комісара Дмитра Уршеджука, а також членів Ради – Мехеля Дріммера, Ісаака Гертнера, Яна Тлаппи, Антонія Барановського, Андрія Кікінчука, Онуфрія Літинського – прийняла постанову про необхідність побудови лікарні за кошти гміни. Через брак коштів на ці цілі прийнято рішення звернутися до Банку Віdbудови за безпроцентною позикою на 10 мільярдів польських марок терміном на 25 років.

Незважаючи на стабілізацію фінансового стану, справа будівництва лікарні все ще не могла успішно продовжуватися. У 1925 році косівський староста на запит Міністерства Здоров'я повідомив, що Рада гміни не змогла розпочати будівельні роботи через брак коштів.

Визнаючи важливість проблеми ендемічного сифілісу на Гуцульщині, із 23 червня до 15 жовтня 1928 року за рекомендацією Міністерства внутрішніх справ на Гуцульщині організовано масові обстеження населення. Тоді ж у Жаб'ю створили серологічну станцію, де обслуговували три лікарі, три мікробіологи та лаборант. У чотирьох гмінах, охоплених дослідженням (Ясенів, Криворівня, Дземброня і Жаб'є), виявлено, що відсоток інфікованих сифілісом перевищував 10% від загальної чисельності населення цих гмін. Особливо катастрофічними були результати для гміни Дземброня, де було обстежено 83,4% мешканців. Згідно з результатами досліджень, відсоток інфікованих у гміні становив 15,7%, у тому числі 16,28% – серед жінок і 19,97% ▶

● Печатка та підпис урядового уповноваженого гміни Жаб'є Дмитра Уршеджука на фінансовій декларації 1924 року щодо будівництва лікарні

● 1931 рік. Посвята амбулаторії в Жаб'ю. Ліворуч (перший ряд): парохи парафій в Слупейці та Ільцях Конрад Лагола та Базилій Глібовицький, поруч - доктор Вацлав Маєвський. У другому ряду (в центрі) найвища фігура - доктор Станіслав Сервацький, який тільки-но розпочав медичну практику в Жаб'ю. На Ганку - тодішня гуцульська еліта Жаб'я: війти Юрій Гулюк і Дмитро Уршеджук (з дружиною), а також перший сільський голова Жаб'я Василь Кікінчук. На фото відсутній війт Петро Шекерик-Доників, його, ймовірно, замінив Дмитро Гапчук, який стоїть ліворуч від духовенства

– серед дітей, віком до 15 років. У 15 сім'ях позитивні тести виявлені у представників трьох, а в трьох сім'ях – у чотирьох поколінні! У наступні роки аналогічні дослідження проводили і в інших гмінах. Для цієї акції був залучений Національний Інститут Гігієни, зокрема його львівська філія (директор Наполеон Гонсьоровський). Значні кошти на фінансування серологічних тестів виділив і Фонд Рокфеллера.

У цій ситуації, визнаючи неможливість прийняття співфінансування інвестицій гміною Жаб'є, Міністерство Публічного Здоров'я вирішило побудувати клініку в Жаб'ю (яка мала бути ядром лікарні) з державних коштів. Також вирішено не чекати рішення Ради гміни стосовно виділення ділянки на забудову, а придбати її за державний кошт. У 1929 році Староство повіту – старостою тоді був Тадеуш Дуленба – викупило в фундації Скарбковської за 5322 злотих ділянку для будівництва лікарні.

У тому ж році жваво почали будівництво, яке завершено на початку 1931-го. Навесні відбулося офіційне відкриття та освячення цього оздоровчого центру, в якому масово взяла участь місцева громада, а також представники

● Амбулаторія в Жаб'ю в зимових шатах; 30-ті роки ХХ ст.

воєводської і повітової влади й, навіть, делегати Міністерства Охорони Здоров'я (одночасно подібний центр здоров'я відкрили і в Делятині).

У Жаб'ю побудовано чудову споруду, яка архітектурно була наближеною до зразків гуцульської дерев'яної архітектури. Проведено електричне освітлення, воду і каналізацію (теплу воду для шпиталю нагрівали в котельні, розміщенні у підвальні), для обігріву поклали 13 кахельних печей. Слід зазначити, що в цій будівлі було всього 8 ліжок – для того, щоб виконувати роль амбулаторії та лазарету у важких випадках. Будівництво «справжньої» лікарні планувалося пізніше. Проте, на жаль, ці плани не були зреалізовані

через окупацію Гуцульщини радянськими військами у вересні 1939 року.

Якимсь дивом в архівах збереглися документи, які стосуються витрат на будівництво, і які остаточно були врегульовані в 1934 році, коли вітом у Жаб'ю був Петро Шекерик-Доніків.

Автором проєкту будівлі шпиталю був архітектор, інженер Станіслав Треля зі Станіславова, зі боку влади воєводськими наглядачами були Вацлав Риневич і Вацлав Маєвський. Будівництвом безпосередньо керував інженер Ян Кордецький.

Найважливіші будівельні роботи зазвичай виконували гуцульські майстри: кам'яні роботи, цегляну кладку і сходи – Базилій Балан, Дмитро Юрак і Микола Додяк (зокрема, до нашого часу в чудовому стані збереглися стіни підвальїв), теслярські роботи проводили бригади Юрка Стефуранчина та Лук'єна Самокіщука, а столярні (вікна, двері, підлога) – Тимося Зеленчука з Вербовця. Місцеві гуцули з Жаб'я займалися транспортом і різними допоміжними роботами (наприклад, Микола Кімейчук, Філіп Бендайчук, Никола Бойчук, Іван Люцюк, Петро Ясельський), а Василь Микетюк та Микола Додяк викопали студню, Гриць Грекорчук зробив загорожу.

Єврейські підприємці були оптовими постачальниками будівельних матеріалів. Слід згадати найголовніших з них: Хаїм Мехрбаум (цемент), Давід Крумгольц (граві та пісок), Ландверг Аба та Нatan Поппер (дерево). Транспортом із залізничних станцій у Коломиї та Залуччі опікувалися Хаїм Шлізінг і Міхал Гальперн. Єврейські майстри також виконували деякі кваліфіковані роботи. Наприклад, Йозель Кремер – бляхарство, водопровідну систему фірми «Шляхтер та Прайсс», Вільгельм Арнольд поставив усі 13 печей, Мендель Фрідель засклів вікна, Йонас Брехер – малярні та лакофарбові роботи.

Черепицю відміної якості для покриття даху шпиталю брали у цегельні «Радзівілл і Спулка», жаб'євський вірме-

нин Станіслав Манугієвич привіз залізні вироби, а відомий фотограф Микола Сеньковський зробив 12 фотографій (на 100 злотих).

Наприкінці будівництва війт Жаб'я Петро Шекерик-Доніків змушений був пояснити стосовно 50 м³ деревини, яку гміна пожертвувала на будівництво. Виявляється, деревина після розпилю пролежала на відкритому повітрі три роки, через що стала покручену і не була придатна для подальших робіт. Через це внесок гміни у будівництво не визнано і не включене до кінцевого балансу будови.

Загалом витрати на будівництво об'єкту становили 116874,57 злотих, із них державні субсидії становили 107197,60, а дотації від Косівського повіту та Фонду бідних гмін – 9676,97 злотих. Перетворивши це в долари США у теперішньому розумінні, вартість будівництва становила близько 300000 «зелених».

Клініка в Жаб'я була частиною системної боротьби з венеричними захворюваннями – на початку 1930-х років на Гуцульщині діяли вже 10 шпиталів для їх лікування. Збереглися цифри, що в 1932 році в цих клініках лікувалися 3227 осіб. Станом на липень 1934 року на Гуцульщині з державних коштів, спрямованих на боротьбу з венеричними захворюваннями, працювали такі лікарі: Давід Вассерман – протисифілісні клініки в Коломиї та Печенижині, Богдан Питлик – протисифілісна амбулаторія в Космачі, Владислав Тобічик – в Косові, Станіслав Сервацький – в медичному центрі у Жаб'ю, Юрій Маковський – в Яблуніці ▶

- Тут тепер ззвучить музика, вона є базою для розвитку інших мистецтв. З глином часу зовнішній вигляд та внутрішнє планування будівлі частково зазнали змін, але легко розпізнати її оригінальну форму. Деякі з первинних елементів архітектурного дизайну все ще видно – балки, що підтримують карниз, фронтони на даху та елементи кам'яної кладки

біля Гриняви, Стефан Савочко – в Пістині, Юзеф Матушевський – в Білих Ославах і в медичному центрі в Делятині, Ян Йоссе – в Микуличині, Дмитро Чемерис – в Печеніжині, Юзеф Цибульський – у Коломії.

Слід згадати й інших лікарів, які часто надавали безкоштовну медичну допомогу мешканцям Гуцульщини, чи через почуття, чи походження, чи проживання в цьому районі. Насамперед, лікар Яків Невестюк – із Жаб’я, Володимир Кобринський – з Коломії, відкривач таланту Василя Стефаника – Вацлав Морачевський зі Львова та його дружина Софія Окунєвська-Морачевська, яка була першою жінкою-лікарем у Галичині. Варто згадати Титуса Бурачинського – президента Українського Лікарського Товариства у Львові, ординатора української лікарні, заснованої митрополитом Андреєм Шептицьким.

До акції долучилося і греко-католицьке духовенство. Відповідно до рішення єпископа Хомишина, священники без довідки лікаря не здійснювали таїнства шлюбу. Таким чином, були часті ситуації, коли молоді люди, не отримавши такого свідоцтва, заявляли, що «будуть жити без шлюбу», але просили про лікування для формалізації їхнього спільнотного життя.

Адміністративні органи, а також державні лісові та інші установи були зобов’язані повідомляти лікарів про кожен помічений випадок венеричної хвороби. Пацієнта, який, усвідомлюючи хворобу, не проходив лікування, можна було покарати.

У 1930-х роках ситуація в цій сфері поліпшилася. На жаль, зі зрозумілих причин немає точних даних за період перед Другою світовою війною.

Лікарня, якою керував Станіслав Сервацький, діяла та-кож під час війни. Самого Сервацького у 1944 році вбили невідомі, коли той вирушив допомогти хворому кудись далеко в гори.

Точко не відомо, якою була доля будівлі після другого приходу радянських «визволителів» на Гуцульщину. Цілком імовірно, що після війни у лікарні розташувалися військові, пізніше там був відділ міліції. Понад 35 років тому постановою районної ради народних депутатів від 24 вересня 1985 року будівлю районного відділу внутрішніх справ передано Дитячій музичній школі, тоді на ремонт виділено 1000 радянських карбованців.

Споруда давньої клініки занесена до Державного реєстру нерухомих пам’яток України під номером 634. Тільки невідомо, чому в цьому реєстрі вказано неправильну дату будівництва лікарні – рік 1910...

Таким чином, будівля – сьогодні споруда Дитячої школи мистецтв у Верховині, є не лише цінною пам’яткою архітектури, а й свідком іноді важкої та вже призабутої історії Гуцульщини, а також майстерності й надійності гуцульських майстрів. Можливо, колись вдасться повернути цю споруду до стану, відповідного з первинним оригінальним дизайном? Вона б стала справжньою перлинною серед будівель Верховини та гордістю цього чудового містечка.

ЛІШЕК РИМАРОВИЧ

м. Krakів (Польща)

Фото / архіви: Актів Нових у Варшаві, автора: Вацлава Маєвського, Ярослава Зеленчука, Руслана Тупилюка

Плотництво на Кірої

У місцевості Репедя (Кривий) повіту Марамуреш в гуцульській Румунії місцеве населення свого часу займалося валоризацією лісодеревини, лісових продуктів, традиційними ремеслами, необхідними для забезпечення виживання корінних мешканців.

Під час Першої світової війни і далі до побудови вузької залізниці на маршруті Леордіна – Поніле-де-Суб-Мунте (Поляни) транспортування деревної маси, особливо хвойних порід, здійснювалося на воді і називалося плотництво.

На річці Кіроя плотництво було добре розвинене до Другої світової війни. Глибина, скил і течія річки Кіроя, Рускова, Вішеву, аж до розливу в річку Тису, в долині Вішеву, міцність берегів і геологічний рельєф сприяли цьому.

Старожили згадують і розповідають про часи, коли плоти формувалися в Береску і пливли до центру комуни, навпроти будинку єврея-м’ясника Маєра Онцюля. Його будинок був розташований недалеко від місця злиття річки Кіроя з рікою Рускова. Тут плоти зупинялися, їх розвантажували, завантажували і перевозили на лісопромисловий завод у Лужані. Біля будиночка Онцюля певний час знаходився штаб місцевої влади, мерії, поліції та жандармерії. Тут відбувався і обмін плотників. Вони продовжували свою подорож з плотами на річці Рускова і Вішеву – аж до Великого Бичкова, де плоти передавали іншим бокорашам, які продовжували сплав річкою Тиса, аж до місця призначення.

Тому, що потік не був достатньо глибоким, вздовж річки було зведені кілька дамб (гатей): в Береску, Міку, Полянці, Віндерелі, Ваверечені, Гамованці і центрі комуни (після виходу річки з вузької долини).

До будівництва вузької залізничної лінії «Леордіна – Поніле-де-Суб-Мунте – Соколау, на річці Кіроя сплавлялося близько 183000 м³ деревини.

На кожній дамбі працював охоронець, який відповідав за безпеку гаті, за встановленим графіком відкривав і закривав ворота.

Для того, щоб плоти легко ковзали, потрібен був певний потік води, тому закриття і відкриття дамб мало відбуватися синхронізовано. Через дренажний канал подається потік води, так званий «форвассер». Русло річки має бути заповнене приблизно на годину вперед, щоб не дозволити плотам «сісти». На початку відкривали перші гаті, а пізніше – у нижній течії, щоб води в певний момент зустрілися, а потік води був би більшим. Щоб плоти не зіштовхувалися один з одним, їх запускали в діапазоні приблизно 10-15 хвилин.

У кожному плавучому секторі діяла група рятування (3-5 робітників), які переїхали одночасно з плотами. Вони пересувалися на возах, пізніше – на машинах.

Плотництво мало високий ступінь ризику через повороти у формі дуги (Смеречений, Боднаріка, Волошин, Пед Елма), велику глибину біля скель Молошнек у Репеді і з’єднання ріки Кіроя з рікою